

відкриваючи весь об'єм прес-форми. Під внутрішнім тиском газів суміш збільшується в об'ємі та стає пористою. На поверхні підшви утворюється пориста індивідуальна структура у вигляді дрібноструктурних елементів. Окрім цього, при застосуванні даної технології можуть утворюватись заглиблення у вигляді раковин, що виникають унаслідок потрапляння пухирців повітря до прес-форми, що також є індивідуальною ознакою підшви взуття.

Отже, розуміння сучасних процесів виготовлення взуття дає змогу виявити окремі виробничі ознаки та правильно визначити їх ідентифікаційну значимість.

Перелік джерел посилання

1. Грановський Г. Л. Основи трасології. Особлива частина. 1974. С. 99—100.
2. Пророков І. І. Криміналістична експертиза слідів : навч. посіб. для ВНЗ. Волгоград, 1980. С. 92—93.

Відок — французький злочинець і перший очільник Головного управління національної безпеки

Анатолій Тяпкін,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Наталія Жила,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3535-5306>, e-mail: nataliazhyla@gmail.com

Софія Карпова,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4296-7234>, e-mail: karpovasofi01@gmail.com

Статтю присвячено висвітленню фактів буремного життя Франсуа Ежена Відока — французького злочинця, авантюриста, хулігана, картяра, донжуана, військового, бретера, дезертира, галерника і водночас засновника і першого очільника Головного управління національної безпеки Франції (фр. Sûreté Nationale).

Ключові слова: історія криміналістики; Sûreté Nationale; Les Bureau des Renseignements.

Vidocq is a French criminal and the first head of the General Directorate of National Security Anatolii Tiapkin, Nataliia Zhyla, Sofiia Karpova

The article is devoted to highlighting the facts of the stormy life of Francois Eugene Vidocq, a French criminal, adventurer, and the first head of the General Directorate of National Security of France. Hooligan, card dealer, don Juan, military man, bretheler, deserter, criminal, gallerist, founder and head of the Sûreté Nationale, bourgeois.

Keywords: Sûreté Nationale, Les Bureau des Renseignements.

Франсуа Ежен Відок (фр. *François Eugène Vidocq*; 23.07.1775 — 11.05.1857) — французький авантюрист, який згодом очолив Головне управління національної безпеки (фр. *Sûreté Nationale*). Затятий злочинець, який провів не один рік у тюремних катівнях, примудрився створити перше у світі розшукове агентство, яке незабаром заробило такий авторитет, що клієнти стояли в черзі до колишнього галерника. Він був практично національним героєм Франції, де завдяки його зусиллям рівень злочинності знизився на 40 % (між 1812 та 1820 рр.), хоча неможливо оцінити загальну кількість злочинів, які він розкрив.

Більшість інформації про Відока почерпнуто з його автобіографії, написаної (як вважають багато дослідників) невідомим автором. Відок народився 23 липня 1775 р. у французькому місті Аппасі п'ятою дитиною в родині. Із перших років життя спритний Ежен став грозою навколишніх кварталів. Батьки не знали, що з ним робити: не допомагали ані ласка, ані покарання. Уже тоді проявилися головні риси його характеру: повна безстрашність, шалене честолубство і неймовірна хитрість у досягненні своїх мети.

Батько був пекарем, намагався виховувати дитину працею, із 10 років змушуючи розносити

замовникам свіжі булки. Іноді Ежен повертався додому без грошей, запевняючи, що їх забрали хулігани. Батьки не знали, що в сусідніх кварталах навіть старші хлопці обходили їх забіювати чадом стороною. Незабаром гроші знадобилися хлопцеві на відвідування таверни, де завжди можна було знайти вино та доступних дівчат, а також зіграти в карти з місцевими шулерами, які охоче приймали в компанію юних простаків. Ежена, який програв, «поставили на лічильник», тому він був змушений украсти вдома столове срібло. Виведений із терпіння батько здав його до в'язниці для малолітніх злочинців, але за два тижні вибачив і повернув додому. Урок пішов не на користь: юнак продовжував колишнє життя.

До підліткового віку він став лихим фехтувальником із тягою до подорожей. Відок був проникливим спостерігачем за людьми (що стало безцінною навичкою в детективному бізнесі), здатним маскуватися і читати мову тіла задовго до того, як це стало наукою (щоби пізніше ідентифікувати злочинців).

У 14 років він випадково вбив свого вчителя фехтування та вирішив утекти з міста, але витратив усі гроші на молоду актрису. У порту Остенде його заманили в кубло, напоїли і обібрали. Повернутися додому він не міг, тому влаштувався до бродячого цирку. Спочатку він був хлопчиком на побігеньках, потім спробував бути «люджеюром південних морів», ковтаючи сире м'ясо та каміння. Така «дієта» виявилася Ежену не до смаку, і він зі скандалом залишив трупу, зупинившись на театрі маріонеток, де він працював до нового скандалу. Після цього Відок повернувся до Арраса, і батьки вкотре пробачили сина. Але мир у сім'ї тривав недовго: блудний син відмовлявся працювати, пиячив, волочився за актрисами. Тому батьки полегшено зітхнули, коли Ежен оголосив їм, що йде до армії. Він вступив у Бурбонський полк, де був далеко не ідеальним солдатом: пізніше він згадував, що брав участь у 15 дуелях, убив двох супротивників і зазнав багатьох дисциплінарних стягнень.

Восени його частину відправили на фронт і розбили в одній із битв. Після цього Відок переходив з одного полку в інший і хоробро бився у ті дні, коли не сидів під арештом за різноманітні провини. Тричі його хотіли розстріляти, але бог війни оберігав хороброго солдата. У вересні 1792 р. він відзначився в битві при Вальмі й був призначений капралом. Через півроку разом із генералом-зрадником Дюмур'є перейшов на бік

австрійців. А потім, скривджений неувагою до своєї персони, повернувся на французьку сторону — і знову вцілів, хоча перебіжчиків страчували.

Повернувшись до Аррасу у 18 років, де лютував яacobинський терор і щодня на гільйотину тягли нових жертв, Ежен поринув у колишнє веселе життя. Одна зі спокушених ним дівчат, Марі-Анна Шевальє заявила, що вагітна, і притягла кавалера до суду. Відоку довелося одружитися, але дізнавшись, що дружина симулювала вагітність, щоб отримати гарного кавалера, він вирішив помститися їй і знову втік до армії, прихопивши за своїм звичаєм сімейні заощадження.

Цього разу він не збирався вирушати на фронт, а під прізвиськом Руссо влаштувався у захопленому французами Брюсселі. Там бравий кавалер промишляв шулерством, а потім вступив до знаменитої «Бродячої армії» — спільноти злочинців, одягнених для відведення очей у військову форму. Зображаючи з себе героя війни, Відок закрутив голову немолодій бельгійській баронесі та викрав у неї 15 тисяч золотих дукатів, з якими у березні 1796 р. приїхав до Парижа. За два місяці розтративши усі гроші, він зійшовся з красунею Франсіною, яку відчайдушно ревнував, унаслідок чого одного разу жорстоко побив її коханця і на три місяці потрапив до в'язниці. Але за допомогою Франсіни незабаром утік звідти, примудрившись замкнути всіх охоронців у своїй камері. Потім Ежен змінив багато імен і занять, прикидаючись циркачем, священиком і навіть офіцером поліції. Але його піймали та засудили на 8 років каторги за крадіжки та підробку документів. Але відчайдушний і безстрашний «офіцер поліції» примудрявся багато разів утікати, що правда його ловили і знову відправляли до різних в'язниць, де він завоював певний авторитет у кримінальному світі, отримавши славу «короля ризику».

1798 р. суд укотре засудив його (цього разу за фальсифікацію) до 8 років ув'язнення, але він знову втік, перш ніж його опізнали і повернули на галери з подвійним терміном.

Відок не був злочинцем по натурі, він був скоріше жертвою власної добрودушності та запальності. Коли він відмовився приєднатися до банди грабіжників у Ліоні, вони видали його поліції. Після повторного арешту Відока чекало безрадісне майбутнє. На щастя, президент ліонської поліції Жан-П'єр Дюбуа знав про можливості Відока і відчував, який із них може бути зиск. Дюбуа дав Відоку вибір: повернутися на галери до кінця

життя або стати інформатором поліції. Відок обрав останнє і став ідеальним інформатором, тому що кримінальний світ знав ізсередини. Однак, коли були потрібні свідчення Відока у відкритому судовому засіданні, його особу було розкрито. Дюбуа дав Відоку нові документи та нове ім'я, під яким він виїхав з Ліону. У Бретані його знову арештували, але він зумів втекти в Аррас.

У цей час його як закоренілого злочинця заочно засудили до страти. Але до влади прийшов Наполеон, який почав масово набирати добровольців до армії. Тому Ежен під чужим ім'ям записався у флот, швидко перебравшись на корабель пірата Жана Барта, але й звідти невдовзі втік. Отримавши чин капрала артилерії і вступивши в таємне товариство «Олімпійці», він видав їх. Це навіяло Відоку думку стати таємним агентом.

Щоб добути гроші, йому довелося скупати крадене, за що він знову потрапив до в'язниці. Там він написав листа начальнику Першого відділення паризької поліції пану Анрі, обіцяючи повідомляти йому інформацію. Анрі зажадав доказів і отримав відомості про грабування ювеліра, що готується. Грабіжників схопили на місці злочину, і поліція переконалася в серйозності намірів Відока. Декілька місяців він переходив з камери в камеру, збираючи матеріали про кримінальний світ столиці, адже злодії та шахраї не мали від нього таємниць.

Восени 1811 р. за його проектом при поліцейському управлінні було створено організацію «*Sûreté*» (фр. «Безпека») — перший у світі кримінальний розшук, де Відок став шефом розшукової бригади, яку сам набрав із перевірених кадрів, здебільшого колишніх злочинців. Під його керівництвом 12 осіб за рік затримали 15 вбивць, 120 домушників, 73 кишенькових злодія, 38 скупників краденого, розкривши 811 злочинів та запобігши ще близько сотні.

Відок без картотеки зберігав у пам'яті дані про тисячі осіб та імен злочинців. Хоча колишні колеги засудили його до смерті, він без страху з'являвся в найглухіших нетрях завдяки мистецтву зміни зовнішності. За 18 років за його допомогою було заарештовано 17 тисяч людей, з яких понад 400 відправили на гільйотину.

Але заздрісники з-поміж поліцейських не злюбили Відока, запевняючи, що він видає лише дрібних сошок, а злочинних авторитетів звільняє за хабарі, й навіть його підлеглі займаються крадіжками. Тоді Відок одягнув свою бригаду в білі рукавички, у яких кишеньковий злодій

працювати не може (співробітники французької «Сюрте» досі носять їх на знак чистоти мундира).

Коли Відок зі своїми людьми у Луврі затримав графа де Руссільйон, який вкрав звідти коштовності, король Людовік XVIII помилував Відока, урочисто скасувавши давній вирок.

1827 року префектом поліції було призначено Делава, який відразу не злюбив Відока. На його бригаду обрушилися нескінченні перевірки, і розлючений цим Відок подав у відставку. Пенсії йому не призначили, тому коли видавець Тенон запропонував йому написати мемуари і виплатив щедрий завдаток — 34 тисячі франків, він погодився. За кілька місяців вийшов перший із чотирьох томів «Записок Відока», що мали гучний успіх, вийшовши тільки у Франції накладом 30 тисяч і ставши одним із перших міжнародних бестселерів (її одразу переклали 8 європейськими мовами). Згодом з-під його пера вийшли інші книжки: документальне дослідження «Злодії», «Словник злодійського аргю», роман «Справжні таємниці Парижа», трактат «Кілька слів від автора», де він запропонував власні методи боротьби зі злочинністю (зокрема перевиховання працюю та гуманізацію умов ув'язнення).

Щоби довести свою правоту, Відок відкрив паперову фабрику, де працювали колишні злочинці. Але 1832 р. цю корисну для суспільства працю довелося перервати. У Парижі спалахнуло повстання, і Відока знову закликали в шефи «Сюрте» для боротьби з повстанцями. Повстання було придушене, і колишній каторжник удостоївся особистої подяки короля Луї Філіпа, який назвав його «рятівником трону». Але згодом його віддали під суд, звинувативши в тому, що він спровокував злодійську зграю на скоєння злочину, й відправили у відставку.

1833 р. Ежен Франсуа відкрив перше не тільки у Франції, а й у Європі приватне детективне агентство, що займалося не лише пошуком злочинців, а й консалтингом (за 20 франків комерсанти могли навести довідки про своїх ділових партнерів, щоб з'ясувати ступінь їхньої чесності). За рік кількість клієнтів Відока дійшла до 4 тисяч. Але недруги з поліції влаштували в його конторі обшук, конфіскувавши кілька тисяч справ.

Відоку було вже майже сімдесят, однак він продовжував керувати своїм бюро, а поліція продовжувала користуватися його послугами. 1843 р. Скотленд-Ярд звернувся до нього за порадою з приводу нещодавно створеного Департаменту кримінальних розслідувань, після чого він

відвідав Лондон. Він працював до самої смерті, яка спіткала його 11 травня 1857 р. Оскільки прямих спадкоємців не було, всі його кошти дісталися розшуковому агентству.

Його життя та робота в поліції послужили основою для кількох книг, він став прототипом Жана Вальжана та інспектора Жаверта в «Знедолених» В. Гюго; Вотрена в «Людській комедії» О. де Бальзака; Родольфа Герольштейнського у «Паризьких таємницях» Е. Сю; Огюста Дюпена в «Убивстві на вулиці Морґ» Е. А. По; Лекока в «Справі вдови Леруж» Е. Габоріо; поліцейського Шакала у «Паризьких могіканах» О. Дюма-батька, а 2001 р. було знято детективний художній фільм «Відок».

Суспільство Відока (англ. *Vidocq Society*) — консорціум професіоналів судово-медичної експертизи та правоохоронних органів до його заслуг відносить те, що він:

- став першим керівником *Sûreté Nationale* (1811);
- ввів у роботу поліції діловодство (систему картотек), криміналістику та науку про балістику;
- був першим, хто зробив гіпсові зліпки стопи та взуття;

- був майстром маскуванню та спостереження;
- мав патенти на незмивне чорнило й незмінний високосортний папір;
- заснував перше детективне агентство та кредитне бюро *Les Bureau des Renseignements*.

Перелік джерел посилання

1. Ashley M. The Great Detectives: Vidocq. *Strand Magazine*. 2000. № 4. P. 39—42.
2. Edwards S. The Vidocq Dossier: The Story of the World's First Detective (1st ed.). Boston, 1977.
3. Conser J. A., Russell G. D. Law Enforcement in the United States. Jones & Bartlett Publishers, 2005.
4. Siegel J. A. Forensic Science: The Basics. CRC Press, 2006.
5. The Vidocq Society. URL: <https://www.vidocq.org/> (дата звернення: 10.03.2023).
6. The Vidocq Society: Murder on the menu / The Telegraph. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/3489805/The-Vidocq-Society-Murder-on-the-menu.html> (дата звернення: 10.03.2023).
7. Crime, Police, and Penal Policy: European Experiences 1750-1940: European Experiences 1750-1940. OUP Oxford, 2007.
8. Stead P. J. Vidocq: a Biography. NY, 1953.

Генезис інститутів науково-судової експертизи в Україні в 1922—1929-му роках: історично-правовий аспект

Владислав Федоренко,

д-р юрид. наук, професор, заслужений юрист України, Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5902-1226>, e-mail: fedorenko_2008@ukr.net;

Ігор Гавловський,

канд. юрид. наук, Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6365-7761>, e-mail: i.gavlovskiy@gmail.com

Олександр Головка,

Київське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0036-6514>, e-mail: golovkos80@ukr.net

Публікацію присвячено питанням генезису судової експертизи в 20-х роках ХХ ст. в Україні та заснуванню перших інститутів науково-судової експертизи. Звернуто увагу на заснування 1923 р. кабінету судової експертизи (із 1925 р. — інституту науково-судових експертизи) у Харкові під керівництвом М. С. Бокаріуса. Проаналізовано правовий статус інститутів науково-судової експертизи, їх завдання, структуру та порядок формування.

Ключові слова: судова експертиза; кабінет судової експертизи; інститут науково-судової експертизи; Харківський інститут науково-судової експертизи; М. С. Бокаріус.